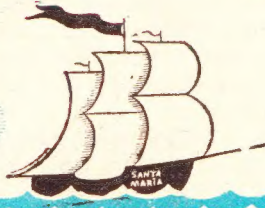

Milliyet

Yakın Tarihimiz

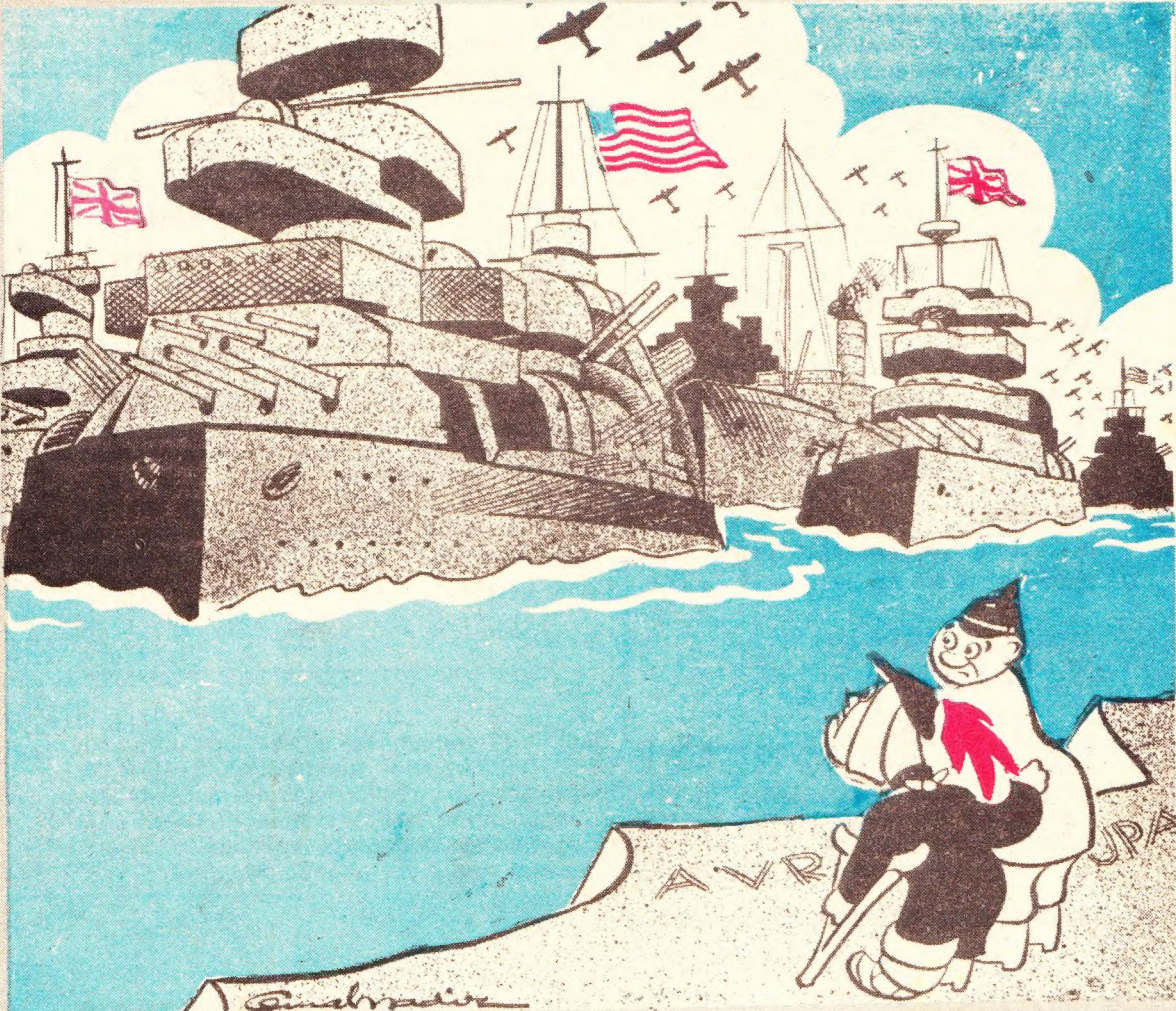
Cemal Nadir'in 2. Dünya Savaşı karikatürleri

Avrupa Amerika'ya nasıl gittiği...

Amerika Avrupa'ya nasıl geliyor..

Avrupa kıyılarında

1 numaralı Avrupalı— Acaba nereye yanaşacaklar?..
2 numaralı Avrupalı— İnşallah sulhe yaklaşır!..

PORTRELER

İkinci Dünya Savaşı ertesindeki bağımsızlık hareketinin büyük önderlerinden bir tanesi olmuş, siyasî sözlüklere "güdümlü demokrasi" kavramını yerleştirmiştir. Fakat pek çok 3. Dünya ülkesinin ilk dönem lideri gibi, bir askerî darbe sonunda devrilmiştir.

Doğu Java'da 1901'de doğacak, Hollanda'nın bir sömürgesi olan Endonezya'da bir misyonerler okulunda ilk eğitimi tamamlayacaktır. Bandung Üniversitesi'nden mühendis olarak ayrıldı ve 1927'de politikaya atıldı. Endonezya'nın bağımsızlığını amaçlayan millî hareketin kurucu üyesidir. Bu yüzden 1929'da tutuklanacak ve bundan sonraki 15 yılı ya hapiste ya da sürgünde geçirecektir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Hollanda'ya ait olan Doğu Hint adaları Japonlar tarafından işgal edince, geleceğin Endonezya'sına ait girişimlerini hızlandırdı. Bu dönemde fillen başkanlığı yüklendi

ve savaş ertesinde, 1945 yılı Kasım ayında, bağımsızlığa kavuşan Endonezya'nın ilk cumhurbaşkanı oldu. Endonezya'nın bağımsızlığını, Hollanda da 1950 yılında kabul edecektir.

Uluslararası politikada adı, 1955'te yapılan Bandung Konferansı ile iyice tanındı.

Ülkesinde, kendi modeli olan "güdümlü demokrasi"yi uyguluyor, kadınlara düşkünlüğü ve sık sık yenilediği güzel eşleri ile dikkati çekiyordu. Asya'nın Çin'den sonra en büyük komünist partisinin oluşmasına izin vermişti Endonezya'da...

1963'ten başlayarak, Malaysia gibi ülkelerle çatışmalara girdi. Bu sırada patlak veren ekonomik kriz, Onu çok yıpratmaktadır.

1967 Martı'nda, bir darbe ile tüm siyasal gücü elinden alındı. Bir yıl sonra da başkanlıktan uzaklaştırıldı. 1970'te ölmüştür.

BANDUNG KONFERANSI

Asya ve Afrika'daki bloksuz ülkelerin yaptığı ilk toplantıdır. 17-24 Nisan 1955'te toplanan 29 ülkenin temsilcileri, Endonezya'nın Bandung kentinde, kolonyalizme karşı bir cephe oluşturmak istiyordu. Bu toplantıda, henüz bağımsızlığa kavuşmamış olan Kıbrıs'ı, Makarios temsil ediyordu. Türkiye ise, Fatin Rüştü Zorlu'yu Bandung'a göndermişti. Hindi Çin anlaşmazlığı ve benzeri ikili problemler, toplantıyı tam bir başarıdan alıkoydu. Buna benzer bir ikinci Asya-Afrika toplantısı 1965 Haziranında Cezayir'de yapılmak istenecek, bu kez de Sovyet-Çin kavgası yüzünden başarı sağlanamayacaktır.

ENDONEZYA

1900 yılında Hollanda tarafından ele geçirildiği zaman, bu adalar topluluğu, 65 milyon insanın yaşadığı dünyanın 3. büyük sömürgesini oluşturuyordu. 1942'de Japonlar tarafından Endonezya'nın işgali başlayacak ve bağımsızlık isteyenler, Hollanda'ya karşı Japonlarla işbirliği yapacaktır. Japonya'nın teslimi ertesinde, 1945'in 17 Ağustos günü, Cakarta'da Endonezya'nın bağımsızlığı ilân edildi. Hollanda ile devam eden silahlı çatışmalar, 1950'de sona erdi ve Endonezya'yı Hollanda da tanıdı.

Bir önceki portre:
Ali Fuat Köprülü

Elâ Cemil

Cumhuriyet döneminde İLK MUHALEFET PARTİSİ

ve
**TAKRİRİ
SÜKUN
KANUNU**

1924'ün 17 kasımında Ali Fuat Paşa
Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin
tüzük ve programını İçişleri Bakanı Peker'e sundu

KAZIM KARABEKİR: «MUHALİF PARTİ KURMA Yİ DÜŞÜNÜYORDUM FAKAT BIRAKMADILAR»

17 Kasım 1924 günü Ali Fuat Paşa, İçişleri Bakanı Recep Peker'e giderek Terakkiperver (İlerici) Cumhuriyet Partisi'nin tüzük ve programını vermişti. Çok kısa bir süre önce Rauf Bey'le sert bir tartışma yapmış olan Peker, yeni partinin kuruluşunu olumlu karşılamış ve:

“—Uğurlu olsun” demiş, şöyle konuşmuştu:

“—Partiler ülke için esastır. Yeter ki kişisel çıkarlar peşinde koşulmasın, ülke için çalışsın...”

BÖYLECE, cumhuriyet döneminin ilk muhalefet partisi kuruluşu yordu. Partinin lideri Kazım Karabekir Paşa'ydı. Genel Sekreter de Ali Fuat Paşa, Rauf Orbay ve Adnan Adıvar da ikinci başkanlardı.

Bir hafta içinde Atatürk'ün partisinden 32 milletvekili istifa etmiş, bunların 28'i yeni partiye girmişti. İstifa edenlerin 4'ü ise bağımsız kalmayı yeğlemişlerdi.

Partinin İstanbul örgütünü Kara Kemal kurmuş, il başkanlığına da Kara Vasıf getirilmişti. Her ikisi de İttihat ve Terakki'nin ünlü kişileri idi.

KARA KEMAL VE «K. G.»

Kara Kemal, Birinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde Enver Paşa'dan aldığı direktifle İstanbul'da “Karakol Örgütünü” kurmuştu. Bu örgütün 1.

adamı da Kurmay Albay Kara Vasıf'tı. Her ikisi de yürekten Enver Paşa'ya bağlıydı. “K.G.” parolasıyla iş gören örgüt, Erzurum Kongresi'nden önce Mustafa Kemal'le de görüşmüş fakat tam bir uyum sağlayamamışlardı.

Kara Kemal, bu nedenle Mustafa Kemal'e karşıydı. Atatürk'e İlerici Cumhuriyet Partisi'nin kuruluşundan sonra

İzmir'de yapılan suikastte de sanık olarak bulunuyordu. Yakalanmadığı için İstiklâl Mahkemesi'nin karşısına çıkmamıştı. Polis kendisini İstanbul'da arıyordu. Nihayet Aksaray'da bir evde kısırılmıştı. Kara Kemal evin basıldığını anlayınca pencereden bahçeye atlamış ve tavuk kümesine saklanmıştı. Evde arama yapan polisler bahçeye ba-

● Bir hafta içinde Atatürk'ün partisinden 32 milletvekili istifa etmiş, bunların 28'i yeni kurulan partiye girmişti

● Terakkiperver Partinin İstanbul il örgütünü Kara Kemal kurmuş, il başkanlığına da Kara Vasıf getirilmişti, ikisi de ittifakçılardandı

● Şeyh Said isyan etmişti. Mustafa Kemal, «Bunun genel bir irtica olayının başlangıcı olmasından şüpheleniyorum» diyor, hükümetin durgunluğundan şikâyet ediyordu

İLK MUHALEFET PARTİSİ VE TAKRİRİ SÜKUN KANUNU

kan bir odanın penceresinin açık ve masada da bir sigaranın yandığını görünce bahçeye koşmuşlardı. Bu sırada bahçedeki tavukların da telaşa kaçışmaları Kara Kemal'in yerini belirliyordu. Ancak polisler Kara Kemal'i yakalayamadılar. Çünkü Kara Kemal yanında taşıdığı tabanca ile hemen intihar etmişti.

«YOZ HALİFECİ DEDİLER BİZE»

Kuruluşundan 6 ay sonra kapatılan İlerici Parti'nin lideri Kâzım Karabekir de İzmir'de Atatürk'e yapılmak istenen suikast nedeniyle tutuklanmıştı. İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanan Karabekir Paşa, mahkemede partisinin kuruluşunu şöyle anlatmıştı:

Başkan — İlerici Parti'nin başkanı bulunuyorsunuz değil mi?

Karabekir — Evet.

Başkan — Siz devrimin önemli bir kişisiniz. Tarih bunu böyle sapıyor. Bu nedenle muhalefete geçme nedenlerinizi anlatır mısınız?

Karabekir — Silahları bırakma döneminde Mustafa Kemal Paşa'yı kendimize başkan yaptığımız sırada, ülkede ordu gücüne sahip tek kumandan bendim. Her devrimde olduğu gibi, sonuca varıldıktan sonra araya girenler nedeniyle ayrılıklar başlamıştır. Lozan Barış'ına kadar kalpkalbe çalışan arkadaşlar arasında, barış imzalandıktan sonra ayrılıklar başlamıştır. Bunun ilki Rauf Bey ile İsmet Paşa arasında görülmüştür. Bundan sonra aleyhimize yazılmadık bırakılmadı, cahil kafalı yobazlardan daha yoz halifeciler olduklarımız öne sürüldü. Kimse bunları susturmuyordu. Sabrediyordum. Lozan Barış'ından sonra İsmet Paşa ve Rauf Bey arasındaki ayrılığı önlemek için çok çalıştım, başaramadım. Ordu müfettişliği görevim sırasında manasız uygulamalara tahammül güçtü. Hazırlanan raporlar nedeniyle geri kafalı olarak suçlanıyorduk. Ordu müfettişi bulunduğum sırada, askerlikle milletvekilliğinin uyumlu olmayacağını söylediğimde yine saldırıya uğradım. Partiden kıldım ve evime kapandım..

Muhalef bir parti kurmayı düşünmüyordum. Politikadan uzak yaşamak istiyordum. Fakat bırakmadılar. "Ne suşuyorsun, ne duruyorsun, söyleyene, ülke görevinden kaçıyor musun" dedi-

Başbakan Fethi Bey partinin aşırı kanadı tarafından tüm ülkede sıkıyönetim ilânı ve Terakkiperver Part ye karşı sert davranılması için sıkıştırılıyordu. Muhalefete baskı konusunda önce boyun eğmiş göründü, sonra ısrar etmedi

ler. Böylece İlerici Parti doğdu.

Başkan — Benim inancım bu gibi partilere ülkenin tahammülü yoktur.

Karabekir — Hayır... Ben aksi inançtayım. Ülke demokrasiye layıktır ve bunun inancı içindedir.

Başkan — Ona kuşku yok. Ülke bunu anlamıştır ama partiler defterlerini, kötülüklerle kapatıyorlar.

Karabekir — Suç kimin? Partiyi kurdurmamak hükümetin elindeydi. Oysa kurulurken, "Çalışınız, biz de böyle istiyoruz. Hayırlı olsun..." demişlerdi.

"Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın resmen kurulduğunu" bildiren "Vakit" gazetesi. İkinci başlıklarda şöyle deniyor: "Yeni fırka İçişleri Bakanlığı'na müracaat ederek kuruluş müsadelerini aldı ve programını neşretti. Fırka'nın başkanlığına Kâzım Karabekir Paşa, Umumî Kâtipliği'ne (Genel Sekreterliği'ne) de Ali Fuat Paşa getirilmiştir. Kurucular şunlardır: Rüştü Paşa, Sabit, Rauf, Adnan, Muhtar, Halis Turgut beyler.

Kâzım Karabekir Paşa, eski İttihat ve Terakkicilerden Kara Kemal ve Kara Vasıf'la ilişkilerini de kesinlikle reddetmiştir.

Suikast olayında sanık bulunan Ali Fuat Paşa da "İlerici Parti'nin kuruluşunu şöyle anımsıyordu.

— İkinci Ordu Müfettişliği'nden ayrıldıktan sonra Ankara'ya döndüm. İlk işim ağırca hasta olan Rauf Bey'i istasyon civarındaki evinde ziyaret oldu. Rauf Bey ateşli bir hastalık nedeniyle zayıf ve yorgun düşmüştü. Fazla konuşmadık. Yalnız bana partiden istifa ettiğini, ilkelerimizi kapsayan bir partinin kurulmasına taraftar olduğunu ve arkadaşların beni beklediğini söyledi.

«20 KISI KADARDILAR...»

Sonra Etlik bağlarında oturan Kâzım Karabekir Paşa'nın evine gittim. Onunla konuşmalarımız uzun sürdü. Karabekir Paşa, olayları Meclis dışından izlemiş, yeni bir partinin kurulması konusunda Rauf Bey ve diğer arkadaşlarla düşünce birliğine varmıştı. Meclise girdiği zaman partiden istifa edecek ve yeni partiye katılacaktı.

Daha sonra Meclis'te, Vilâyet Konağı'nın arkasında eski telgrafhane civarında oldukça büyük bir evde toplanan arkadaşlarla ilişki kurdum. 20 kişi kadar vardılar. Aralarında Dr. Adnan Adıvar, Refet ve Rüşti Paşa'lar, Canbulat, Faik, Sabit, Halis Turgut, Zeki, Feridun Fikri ve Halit Bey'ler gibi partinin en önde gelen kişileri de vardı. Karabekir ve Cafer Tayyar Paşa'lar, Rauf Bey, Bekir Sami Bey henüz Meclis'e girmemişlerdi."

Rauf Bey, kendisine saldırılan o gensoru görüşmelerinden hemen sonra 10 arkadaşıyla birlikte partiden istifa etmişti. İstifa edenler şunlardı:

Rauf Bey, İstanbul milletvekili Adnan Adıvar, İsmail Canbulat, Refet Paşa, Rüşti Paşa, Halit Bey, Ziyaettin Bey, Dersim milletvekili Feridun Fikri, Düşünsel, Erzincan milletvekili Sabit Bey, Sivas milletvekili Halis Turgut Bey, Ordu milletvekili Faik Beş.

Bunlardan bir kısmı Atatürk'e suikast nedeniyle İstiklâl Mahkemesi'ne verilecek ve idam edileceklerdi.

RAUF BEY ARACILIK YAPMIŞ MIYDI?

Rauf Bey, ateşli hastalıktan kurtulduktan sonra Adnan Bey'le birlikte İstanbul'a gitmişti. Haydarpasa Garı'nda eski İttihatçılar ve gazeteciler tarafından karşılanan Rauf Bey, orda konuşmadı ve bir süre sabredilmesini istedi.

Partinin kuruluşuyla ilgili olarak Atatürk'ün uzun yıllar genel sekreterli-

«Rauf Bey suçlanır, fakat Fethi Bey suçlanmaz, çünkü o parti üyesidir»

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN RAUF BEY'İ SAVUNUYOR

İLERICI Parti'nin kurulduğu günlerde iktidar basınında bu partiye girecekleri karşı bir kötülleme kampanyası açılmıştı. Bu kampanyaya karşı Hüseyin Cahit Yalçın da, eski arkadaşı ve dostu Rauf Orbay'ın savunmasını üzerine almıştı.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın aşağıdaki yazısı karalama kampanyasına karşı bir yanıt olduğu kadar, Rauf Orbay'ın da savunmasıdır.

"Meğer iktidar partisi ne müthiş bir fitne kaynağı imiş. Her devre göre dönen fırıldaklardan, politik dızdızcılara, politik tavicılara, politik karmanyolacılara hatta vatan hainlerine kadar tüm ülke azınlıkları buraya sokulmak olanağı bulmuşlar. Düne kadar saygınlık yaratan kişiler, diye bildiğimiz, ülkenin yönetim ve ilerlemesini kendilerinden beklediğimiz Halk Partisi karşısında bugün ürkererek tereddüde düştüğümüzü saklamayacağız. Eğer parti için başkaları konuşsaydı, doğal olarak inanmazdık. Hele bu kadarını aklımıza bile getirmezdik. Kesinlikle işin içinde bir kin ve ihanet vardır, derdik. Ama şimdi neden şaşkınlık ve üzüntü içinde kalmayalım? Tüm bu görüntüyü yaratan sözler partinin en yetkili kişilerinin ağzından çıkıyor. Partinin resmi toplantısının resmi tutanaklarında yazılı bulunuyor.

Gerçi, tüm bu fenalıkları yapanlar, tüm bu fena kişiler partiden atılmışlardır. Bu bakımdan rahatça nefes almak kabil olsa da, daha düne kadar tüm bu fena kişileri taşıyan, onları el üstünde tutan, bizlere onları örnek ülke kahramanları diye gösteren partinin bunlardan tümüyle kurtulduğuna nasıl inanabiliriz?

Fakat düne kadar, bu kişilerin hizmetlerine, saygınlığına köflil olan Halk Partisi, şimdi tüm bu güvencenin, tüm bu hizmetlerin sahte olduğunu bize açıklıyor. Başta Ulusal Mücadele kahramanları, Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa ve... Onların yaptıkları da hırs ve kinle sandalye kavgası...

Dün yayınlanan parti tutanakları içinde bazı sözler gördük ki, insafsızlığın bu aşaması karşısında sabır ve tahammülün tükenmemesi olası değildir. Afyon milletvekili Rauf Bey aleyhinde konuşurken Mondros sözleşmesine değiniyor. Bunu Rauf Bey'in yaptığını, doğrudan doğruya Vahdettin tarafından verilen direktiflerle hareket ettiğini, ülkesini seven bir insanın bunu imzalamayacağını, bu sözleşmenin ülke için felâket olduğunu, o yüzden kanlar döküldüğünü söylüyor...

Particilik hırsıyla da olsa bir tarihî gerçek bu kadar yozlaştırılmaz. Bir kez Mondros sözleşmesini Rauf Bey değil, İzzet Paşa hükümeti yapmıştır.

İzzet Paşa hükümeti oybirliğiyle silahları bırakma koşullarını kabule karar verdiler ve Rauf Bey'i imzalamaya görevli kıldılar.

İzzet Paşa hükümetinde sözleşmeyi imza eden Rauf Bey, bugün âdetâ vatan haini oluyor. Çünkü Halk Partisi'nden çıkmıştır.

İzzet Paşa hükümetinde silahları bırakmayı onaylayan ve imza etmesi için emir verenler arasında bulunan Fethi Bey ise, bugün Millet Meclisi Başkanı bulunuyor. Çünkü partinin üyesidir.

Rauf Bey ile beraber Mondros'a giden ve sözleşmeyi imzalayan Hikmet Bey'e ölmesinden sonra maaş bağlanıyor. Çünkü vefat ettiği zamana kadar Halk Partisi'ne karşı eleştirilerde bulunmamıştı. Bu ne mantıktır, ne ölçüdür, bu ne yobaz particilik duygusudur?

Temel garip nokta, Sayın Ali Bey bu duygulara kendini kaptırarak tarihi gerçeği, mantığı bir yana bırakarak konuşurken, etraftan "Aman Ali Bey kendine gel!" demiyorlar da, alkışlıyorlar. Herkesin bildiği bu gerçekleri Halk Partisi'nde bilen de mi yok? Açıkça söyleyelim, bunlar ciddi bir partiye yakışmayan söz ve davranışlardır."

İLK MUHALEFET PARTİSİ VE TAKRİRİ SÜKUN KANUNU

ğini yapan Hasan Rıza Soyak'ın da bazı düşünceleri vardır. Soyak bunları şöyle anımsamaktadır:

KARA KEMAL'İN YAZIHANESİNDE

"— İlerici Parti Meclis'te "ikinci grup" adıyla doğmuştu. İzmir ve Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde alınan ifadeler, parti örgütüne egemen olanların hatta tüzük ve programı hazırlayanların, başta bulunanların değil de, partiyi yöneten eski İttihat ve Terakkiciler olduğunu göstermiştir.

İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanırken tüm ilgililer, parti programının İttihat ve Terakki'nin ünlü ismi Cavit ve Kara Kemal'in direktifiyle Şükrü ve İsmail Canbulat Bey'ler tarafından hazırlandığını iddia etmişlerdir. Öyle ki ilk tartışmalar Cavit Bey'in evinde yapılmış, daha sonra da Kara Kemal'in Mesadet Hanı'ndaki yazıhanesinde yürütülmüştür.

Ali Fuat Paşa da Kara Kemal'in yazıhanesine birkaç kez gitmiştir."

Soyak'ın anılarına göre, İttihatçılarla partiyi kuran Bağımsızlık Savaşı'nın ünlü generalleri arasındaki uyumu da Rauf Bey sağlamıştır.

İttihat ve Terakki'nin Maliye Bakanı Cavit Bey de, Terakkiperver Partiyi doğuran ikinci grupla ilişkilerini İzmir İstiklâl Mahkemesi'nde 2 Ağustos 1926 günü verdiği ifade de şöyle anlatmıştı:

"— Birinci Lozan Konferansı'ndan sonraydı. Kara Kemal Bey, İzmit'e gitmiş, Mustafa Kemal Paşa'yla konuşmuştu. Kara Kemal Bey konuşuklarını bana anlattı. Paşa, İttihat ve Terakki

Başbakan Fethi Okyar, 2 Mart 1925 günündeki parti grubu toplantısında Recep Peker'in önderlik ettiği eleştiri fırtınasına dayanmamış, istifasını vermişti. Fethi Bey'in istifasına yolaçan, acaba sadece bir sertlik-yumuşaklık tartışması mıydı? Açıkça görülüyordu ki, Başbakan, yeni kurulmuş muhalefet partisine karşı izlenecek tutum bakımından da pek çok eleştiri alıyordu.

Fethi Bey başkanlığındaki hükümeti, Mustafa Kemal "durgun" buluyor ve bundan ötürü ağırlığını ne yönde koyduğunu hissettirerek, İngiliz Büyükelçisi Lindsey'in deyişiyle "dengeyi Fethi Bey aleyhine değiştiriyor"du.

arkadaşlarının ne yapacaklarını sormuş, o da bu soruya yanıt vermek için arkadaşlarıyla konuşması gerektiğini söylemişti. Gazi Paşa'nın isteğini yerine getirmek için de Kara Kemal bizim evde eski İttihat ve Terakkicilerle görüşmeler yaptı."

ŞİFRELI TELGRAF

İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Lindsay 24 Şubat 1925 günü İngiliz Dışişleri Bakanı Mr. Austen Chamberlain'e şu telgrafı çekmişti:

"İsmet Paşa'nın dinlenmek üzere gittiği Heybeliada'dan Ankara'ya çağırılması herkesi şaşırttı. Çağrının nedeni üzerinde herkes çeşitli tahminler yaptı. Paşa, Şubat'ın 21'i olan Cumartesi günü başkente vardı ve Cumhurbaşkanının tarafından alışıksız bir sevgi gösterisiyle karşılandı. Cumhurbaşkanını onu istasyondan alıp doğru Çankaya'ya toplantıya götürdü. Başbakan Fethi Bey ile diğer bakanların istasyonda bulunmayışları dikkati çekti.

Bu ani yolculuğun gerçek nedeni Doğu'daki ayaklanma konusunda Cumhurbaşkanının, eski başbakanının düşüncelerini öğrenmek istemesidir. İsmet ile Fethi arasındaki ayrılık, bastırma hareketlerinin boyutlarıyla ilişkili, İsmet Paşa sıkıyönetiminin İstanbul ve Trabzon'u da kapsamasını istiyor, Fethi Bey ise, buna karşı."

İngiliz elçisinin şifreli telgrafı gerçeği tam yansıtıyordu.

ŞEYH SAİD AYAKLANMIŞTI

13 Şubat 1925 günü, kendisini "Emir-ül Mücahidin" olarak niteleyen Şeyh Said, "Şeriat ve Halifeliği" di-riltmek, Sultan Abdülmecid'in (Vahdettin'in babası) oğullarından birini halife yapmak ve Kemalist hükümetin "kâfirce" politikalarına karşı "Allah'ın emriyle" Piran'da ayaklanmıştı.

Mustafa Kemal olayı öğrenir öğrenmez, özel kalem müdürü Hayati Bey'le Rıza Soyak'ı Ankara Postahanesi'nde görevlendirmiş, Doğu'dan gelen bütün haberlere el koymuştu. Kendisi de her gün Çankaya'dan şehre iniyor. Meclis'te, partide veya bakanlar kurulunda geç saatlere kadar çalışıyordu.

Fethi Bey hükümeti ise, olayı bölgesel ve küçük bir girişim olarak görüyordu Mustafa Kemal, hükümetin durgunluğundan şikâyetçiydi. Bu nedenle olay üzerine de kendisi eğiliyordu. O gecelerin birinde Soyak'a:

İngiliz Büyükelçisi Lindsey, şöyle yazıyordu: «Dengeyi Fethi Bey aleyhine çeviren, Mustafa Kemal'dir. Mustafa Kemal, yalnız Başbakan'ı azletmenin değil, aynı zamanda düzenin korunması için alınan yeni önlemlerin de sorumluluğunu yüklenecektir»

“—Tekrar telgrafhaneye git, bu telgrafi şifre et” dedi ve şöyle devam etti:

“—Telgraflarımı kendilerini makine başına çağırarak çek. Cevapları bana getir, bekliyorum.”

«GENEL İRTİCA OLAYI» MI?

Telgraflar, Erzurum ve Trabzon valilikleriyle İstanbul'da Kolordu Komutanı Şükrü Naili Paşa'ya çekilecekti ve şöyleydi:

“—Güneydeki olayların genel bir irtica olayının başlangıcı olmasından kuşulanıyorum. Bu bakımdan bölgenizdeki durum nedir? Yapılacak bastırma hareketinde bölgenizden güven duyabilir miyiz?”

Soyak, telgrafhaneye giderek Mustafa Kemal'in emrini yerine getirdi. Her üç yerden gelen yanıtlar memnurluk vericiydi. Şükrü Naili Paşa da kolordusuna verilecek her türlü görevi büyük bir bağlılık ve özveriyle başarmaya hazır olduklarını bildiriyordu.

Atatürk yanıtları okuduktan sonra yurttı ve yakılmak üzere Soyak'a verdi. Aynı gece, parti genel başkanvekili olan İsmet Paşa'yı da İstanbul'dan başkente çağırıldı.

«İLGİNÇ GELİŞMELER VAR»

İngiliz Büyükelçisi Lindsay, 3 Mart 1925 günü yine Dışişleri Bakanına şu bilgileri veriyordu:

“23-24 Şubat günleri Ankara açıkca telaş içindeydi. O günden bu yana yetkililer kendilerini oldukça toparladılar.

Ama son üç, dört gün içinde Ankara'da ilginç politik gelişmeler görüldü.

Muhalefeti oluşturan “İlerici Parti” bunalımdan ibret verici bir bağlılık gösterdi. Yöneticileri ayaklanmayı uzlaştırmaz şekilde kınadılar. İktidar partisinin çoğunluğunca savunulan sert tutumunu onaylamıyorlar, ama gerici eğilimlere

Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin kuruluşu ve sonrasında meydana gelen olaylar içersinde karşı karşıya gelenler, millî mücadelenin yükünü birlikte sırtlamış yakın arkadaşlardı. Yukarıda, Cumhuriyet döneminin ilk muhalefet partisinin kurucuları arasında yer alan Doktor Adnan Adıvar (sağda), Mustafa Kemal ve dönemin Millî Müdafaa Vekili Kâzım (Özalp) Paşa ile Adıvar da o sırada Dahiliye Vekili idi.

İLK MUHALEFET PARTİSİ

VE TAKRİRİ SÜKUN KANUNU

yakınlık duyduklarına da inanmak güç. Başbakan Fethi Bey, geçen 3 ay içinde izlediği uzlaştırmacı tutumdan ötürü muhalefetin desteğini kazanmıştı. Fethi Bey, Başbakanlığa hem muhalefete karşı

sert tutumu yüzünden parti içindeki çatlakları önlemek, hem de İsmet Paşa'nın amipli-dizanteri hastalığını dinlenerek geçirmesi için getirilmişti. Ancak,

Fethi Bey, şimdi güç durumdaydı. Çünkü, parti genel sekreteri Recep Peker'in oluşturduğu sertlik taraftarlarının desteği azalıyor. Üstelik bakanlar kurulu toplantılarına da katılan İsmet Paşa, Mustafa Kemal'in de desteğiyle tüm işleri kontrolüne alıyordu.

Fethi Bey, partinin aşırı kanadı tarafından tüm ülkede sıkıyönetim ilanı ve İlerici partiye karşı sert davranılması için sıkıştırılıyordu. Fethi Bey, muhalefete baskı konusunda önce boyun eğmiş

görüldü. İlerici Parti liderlerinden il örgütlerini kapatmalarını istedi. Red yanıtı alınca bu kez ısrar etmek eğilimini göstermedi.

Bunalma 2 Mart günü, parti grubunun 10 saat süren toplantısından sonra patlak verdi. Hükümetesaldırları Recep yönetiyordu. Sadece bakanlarından destek gören Fethi ise ılımlı bir politikayı savunuyordu. Toplantının son derece fırtınalı geçtiği anlaşıyor. Cumhurbaşkanı da toplantıya katıldı ve en sadık yardımcısı Kılıç Ali'nin dileğiyle milletvekillerinin sorunlarını yanıtlamaya ve bir konuşma yapmaya razı oldu. Sonuçta, Fethi Bey istifasını verdi. Bu akşam İsmet Paşa'nın başbakanlık görevini yeniden üstlendiği bildirildi. İsmet Paşa'nın, Gazi istediği sürece geniş bir baskı politikası izlemeye hazırlandığı sanılıyor.

Dengeyi Fethi Bey aleyhine çeviren etken Mustafa Kemal'dir. Bu aynı zamanda Türk politikasını da açıklamaktadır. Fethi Bey'in düşmesine neden olan oylama 60'a karşı 90'dır. Birinci rakama açıktan muhalefet yapan 30 ya da 40 üyeyi ekleyin, Cumhurbaşkanı'nın etkisi içinde bir miktar pay bırakan, o zaman İsmet Paşa hükümetinin mecliste sadece bir azınlık tarafından desteklendiği ortaya çıkacaktır. Tüm ülkenin hükümete destek sağladığını da kimsenin düşünmediğini bilmek gerekir.

Bu durum işlerin yürütmesini engellemiyor. Parti üyeleri kişisel inançlarına ne olursa olsun, parti yönetiminin emirlerine göre oy kullanmak zorunda olduklarından şimdiki hükümet cumhurbaşkanı tarafından desteklendiği sürece öncekinden daha sağlam olduğu izlenimini bırakıyor.

Mustafa Kemal, son bir kaç aydan beri sürdürdüğü arka planda yetkili görünme tutumunu bunalım nedeniyle bırakmak zorunda kaldı. Bundan sonra ülkenin gerçek yöneticisi olarak daha açıkça ortaya çıkması beklenebilir. Yalnızca Başbakan Fethi'yi azletmenin değil, aynı zamanda düzenin korunması için kabul edilen yeni önlemlerin sorumluluğunu da yükleneyecektir."

«FAZLA AÇIKLAMAYA GEREK YOK»

Bunlar Ankara'daki İngiliz elçisinin kendi Dışişleri Bakanlığı'na Şubat sonu-Mart ortası verdiği bilgilerdi.

Gerçekten de 3 mart 1925 günü Meclis kürsüsüne çıkan Başbakan Fethi Bey kızgın ve kırılgan bir sesle:

"...Hükümet azınlıkta kalmıştır ve görevi sürdürme olanağı göremediğinden istifa etmiştir. Fazla açıklamaya gerek yoktur." demiştir.

Fethi Bey, fazla açıklamaya gerek yoktur, diyordu ama, Şubat sonu-Mart ortasında çok şeyler olmuştu.

Uzun yıllar Atatürk'ün genel sekreterliğini yapan Hasan Rıza Soyak, "Terakki Perver Parti örgütüne egemen olanların, hatta tüzük ve programı hazırlayanların, başta bulunanlar değil eski İttihat ve Terakkiçiler olduğu ortaya çıkmıştır" diyordu. Fotoğrafta, Atatürk'le birlikte görülen Kâzım Karabekir Paşa da ifadesinde, partinin kuruluşuna kendisinin öncülük etmediğini özellikle vurguluyor, "Benim böyle bir şeye niyetim yoktu, ama bırakmadılar" diyordu.

Harbiye Nezareti
Askeri Adliye Dairesi
Şube
Sayı: 705

PADİŞAH EMRİ

MEHMED
VAHDETTİN

Kuvay-ı Milliye adı altında çıkarttıkları karışıklık ve Anayasaya aykırı olarak halktan zorla para toplamak, asker alrek şehirleri tahribe kalkışmak suretiyle iç güvenliği bozaların düzenleyicisi ve teşvikçisi oldukları iddiasıyla haklarında dava açılan Üçüncü Ordu Müfettişliği'nden azledilip askerlik mesleğinden çıkartılmış bulunan Selânikli Mustafa Kemal Efendi, eski 27. Fırka Kumandanı emekli albay İstanbullu Kara Vasıf Bey, eski 20. Kolordu Kumandanı Mirliha Salacaklı Fuat Paşa ile eski Washington elçisi ve Ankara milletvekili Midillili Alfred Rüstem ve eski sağlık müdürü İstanbullu Doktor Adnan Bey ile Üniversite Batı Edebiyatı eski öğretmeni İstanbullu Halide Edip Hanım'ın açıklaması 20 Şaban 1338 (11 Mayıs 1336) tarihli ve 20 sayılı hüküm mazbatasında yazılı olduğu üzere mülkiye Ceza Kanunu'nun 45. maddesinin 1. fıkrasının yollamasıyla 55. maddesinin 4. fıkrası ve 56. maddesi uyarınca sahip oldukları askerî ve sivil rütbe ve nişanlarla her türlü resmi unvanlarının kaldırılmasına ve idamlarına, halen firarda bulunmaları nedeniyle mallarının haczedilerek usulüne göre yönetilmesine dair İstanbul Birinci Sıkıyönetim Harp Divanı tarafından giyaben verilen hüküm ve karar ele geçirildiklerinde tekrar yargılanmak şartıyla onaylanmıştır. Bu emri yürütmeye Harbiye Nazırı görevlidir.

24 Mayıs 1336

5 Ramazan 1338

SADRAZAM VE HARBIYE NAZIRI
VEKİLİ DAMAD FERİD.

«Kuvay-i

Milliye adı altında

karışıklık çıkarıyorlar»

MUSTAFA Kemal'in ordu müfettişliği görevi ile gittiği Anadolu'da ulusal bir kurtuluş hareketini başlatma çalışmaları içine girdiğini gören İstanbul hükümeti ve Padişah, onu geri getirebilmek için çeşitli yollara başvuruyordu.

Bu baskılar üzerine, daha rahat bir çalışma ortamının sağlanabilmesi için gerekli tek çarenin resmî görev ve unvanlarından vazgeçmek olduğunu söyleyen Mustafa Kemal, o gün-

ne kadar kazandığı rütbelerinden ve elde ettiği kıdemlerinden istifa etti, durumu bir telgraf ile saraya bildirdi. İstanbul'da dönmeyerek, Anadolu'da toplanan ulusal kongrelerin başına geçen Mustafa Kemal'in istifası üzerine, İstanbul'da oluşturulan bir Harp Divanı, 20 Şaban 1338 (11 Mayıs 1920)'de Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkında giyaben ölüm cezası verdi.

Bu karardan 13 gün sonra 24 Mayıs 1920 tarihinde, verilen

idam cezaları, "ele geçirildiklerinde tekrar yargılanmaları" şartıyla, Padişah Vahdettin tarafından onaylanarak bir "İrade-i Seniyye", yani "Padişah emri" olarak yayımlandı.

Yayımlanan bu karara göre idam cezaları onaylanan kişiler, Mustafa Kemal Efendi, Kara Vasıf Bey, Salacaklı Fuat Paşa, Midillili Alfred Rüstem, Doktor Adnan Bey (Adıvar) ve eşi Halide Edip Hanım (Adıvar)dı. Emri yürütmeye yetkisi ise Harbiye Nazırlığı'na veriliyordu.

Millet Meclisi'nde Lozan gizli görüşmeleri

ERGİN ÜNAL

*Sinop milletvekili,
Başbakan'a
bağırıyordu: «İsmet
Paşa, Meclis'in
kabul edemeyeceği
tekliflerde bulunmuş.
Müttefikler kabul
eder de Meclis
etmezse ne olacak?..»*

“...İDAM EDERİZ HEPSİNİ!”

LOZAN'da en uzun gün 31 Ocak 1923 tarihinde yaşandı. Fransız ve İtalyanların da onayı ile İngilizler tarafından hazırlanan 161 madde ve 7 ekinden oluşan anlaşma tasarısı, o gün yapılan genel kurul toplantısına sunuldu. Lord Curzon anlaşma metnini uzatarak, âdeta emredercesine “Hepinizi buna imzaya davet ediyorum” dedi, ardından da hemen ekledi:

“Çok geciktik, artık vaktimiz yok.”

KESİNTİNİN CİDDİYETİ

Bu toplantı, konferansın son genel oturumu oldu. Çalışmaların tamamen kesildiği 4 Şubat gününe kadar da ikili, üçlü, görüşmelerin gece-gündüz otel odalarında sürdüğü bir kriz dönemine girildi. Bu arada, sadece bir kez boğazlar sorunu görüşülmek üzere komite toplantısında resmen bir araya gelindi. 1 Şubat günü yapılan görüşmeden sonra, İsmet Paşa ile Lord Curzon, üç saat süre ile başbaşa konuştular. Paşa, bu görüşmede, “Türk ulusal egemenliğine aykırı hiçbir kaydı kabul etmeyeceğini” belirterek, yapılan teklifi reddetti. İsmet Paşa Türkiye'nin görüşünü hem ayrıntıları ile anlattı, hem de yazılı olarak Curzon'a verdi.

İsmet Paşa Lozan'da bu gelişmeler olurken, durumu bir şifre ile Başbakan Rauf Bey'e duyurdu. Bir gün sonra gönderdiği ikinci bir şifre ile de 88 gündür ayrı olduğu Türkiye'ye dönme hazırlıklarına başladığını bildirdi. Paşa gönderdiği mesajda “Durum henüz in-

kişaf etmemiştir. Kesintinin mahiyet ve ciddiyetini söyleyemem” demekle yetindi.

«HAZIR OLALIM»

Başbakan Rauf Bey, bu mesajları alır almaz, Meclis'e başvurdu. Millet Meclisi 5-7 Şubat tarihlerinde yaptığı iki toplantıda durumu görüştü. İlk toplantıda Rauf Bey, İsmet Paşa'dan gelen ilk mesajı nakletti, konferansın mütte-

Hakkı Hami Bey. Sinop milletvekili. “Arkadaşlarımızın kuşkusu Bakanlar Kurulu'nun dikkatini çekmemiş midir?” diye sormuş ve çok sert bir konuşma yapmıştı.

İSMET PAŞA, ÜÇ NOKTADA MECLİS'İ UYARIYORDU:

● Orduyu maddeten manen kuvvetli ve hazır bulundurmak

● Yurtta barış olmadığından kesinlikle şüpheye yol açmamak

● İngilizler'le hiçbir noktada silahlı çatışmaya girmemek

fikler tarafından kesintiye sevk edildiğini bildirerek, şunları söyledi:

“İsmet Paşa'nın telgrafından anladığımıza göre, konferans inkıtaa uğramıştır. Bugün İngilizlerle bir müsademe tehlikesi yoktur. Bittabi İsmet Paşa Hazretleri'nin buyurdıkları gibi, vaziyet henüz inkışaf etmemiştir. Bu da yakında belli olacaktır. Şu halde tahmin ediyorum ki, silahlı bir hareket olmayacaktır. İnşallah önümüzdeki günlerde arzularımızı tatmin edici bir şekilde müzakere bulunulur, silahlı hiçbir şey olmaz. Fakat kardeşleriniz, evlâtlarınız ve hepimiz hukukumuzu istihsal için

yapılacak olan savaşa hazırız."

Rauf Bey'in bu sözleri Meclis'te sessiz ve sakin bir şekilde dinlendi, milletvekillerinin tepkisi sadece, "İnşallah, inşallah" şeklinde belirlendi.

ARAYA GIRENLER

Başbakan, İsmet Paşa'nın 5 Şubat tarihinde gönderdiği telgraf hakkında bilgi verirken, oldukça durgundu. Rauf Bey, İsmet Paşa'nın telgrafında, "Konferansın kısmen kesildiğini" belirttiğini, ancak "Amerika ve İtalyan temsilcilerinin, araya girerek, biraz anlayış gösterilirse, ayrılanları toparlayabileceklerini söylediklerini" bildirdiğini nakletti. Daha sonra, şöyle konuştu:

"İsmet Paşa telgrafında şöyle diyor: Konferansa resmen devam ediyor görüşü altında bizim, her şeyden önce Ankara'ya dönmemiz lazımdır. İstihsal olunan neticenin bir defa da orada mütalâa olunması icap ediyor. İki kâtip bırakarak ve Yunan arazisinden geçmek üzere Köstence ve Boğaz yoluyla gelmenin imkanlarını arıyorum. Bu suretle bir iki gün geç kalacağım. Amerika ve İtalyanların tavassut tekliflerine karşılık, Ankara'ya gidip gelme mecburiyetinde olduğumu söyledim.

Hükümete tekliflerim gelince yapılacaktır. Konferansın inkıta resmen bildirilmediğinden devam etmektedir. Bazı delegelerin hükümetlerine gitmeleri gibi fasladan istifade ederek Türk delegeleri de geliyorlar."

İSMET PAŞA'NIN İSTEKLERİ

İsmet Paşa, bu arada, üç noktada hükümet ve Meclis'in dikkatini çekiyor, şu hususlara riayet edilmesini istiyordu:

1) Orduyu maddeten ve manen kuvvetli ve hazır bulundurmak.

2) Yurtta barış olmadıktan dolayı kesinlikle kuşkuyla yol açmamak.

3. İngilizlerle hiçbir noktada silahlı çatışmaya girmemek."

Rauf Bey, daha sonra şunları söyledi:

"İsmet Paşa Meclis'in verdiği talimat istikâmetinde hareket ederek, müttefiklerin teklif ettiği antlaşmanın şayan-ı kabul olmadığını bildirmiştir. Kabul olmayan antlaşma şartlarına karşı biçim nokta-ı nazarımız bellidir. Biz delgelerimize mukabil teklifte bulunun, eğer kabul etmezlerse, inkıta sözü etmeden (görevimiz son bulmuştur) deyip, Ankara'ya dönün demiştik."

Bu sırada Biga milletvekili Hafız Hamdi Bey'in "Talimat değildir, Misak-ı Milli'dir" diye haykırdığı duyuldu.

Rauf Bey sözlerine devamla daha sonra şunları söyledi:

"Bize teklif ettikleri bu antlaşmanın ruhu, şeklini değiştirmek suretiyle

MÜTTEFİKLERİN HAZIRLADIĞI ANTLAŞMA PROJESİ

Rauf Bey: «Bu anlaşma Sevr Antlaşması'nın hafifletilmişidir»

LOZAN'da iki buçuk ay süren tartışmalar, görüşmeler ve komisyon çalışmalarından sonra, Müttefik devletlerin delegeleri 30 Ocak günü heyetimize aşağıda esasları özetlenen antlaşma önerisini verdiler. Antlaşmanın genel hükümlerinin tek bir ortak özelliği

vardı: Bunlar Türkiye'nin malî, ekonomik, hattâ adlî bağımsızlığını temelden geçersizleştiriyorlardı.

Gerek Türk delegeleri, gerekse Millet Meclisi'nin antlaşma hakkındaki görüşü Başbakan Rauf Bey'in "hafifletilmiş Sevr" deyişle dile gelmişti.

- 1—Karaağaç Yunanlılara kalıyordu.
- 2— Türk, Yunan, Bulgar hudutlarının taraflarında askerlikten tecrit edilecek mıntıka Akdeniz'e kadar uzanıyordu.
- 3— Trakya'da bulunabilecek Türk kuvvetlerinin sayısı 5000 jandarmaya indirilmiştir.
- 4— Irak hududu (Musul) Milletler Cemiyeti tarafından tâyin edilecekti.
- 5— Türkiye'ye lade edilen Bozcaada ve Imroz adaları müstesna olmak üzere Akdeniz adaları üzerinde Yunan hâkimiyeti teyid edilmekte idi.
- 6— Yunanistan, Sakız, Sisam, Nikarya adalarını askerlikten, tecrid edecekti.
- 7— Türkiye Onikiada üzerindeki haklarından İtalya lehine vazgeçmekte idi.
- 8— Türkiye kendisinden ayrılan topraklar hakkında şimdi ve gelecekte verilecek kararları muahede ile beraber kabul edecekti.
- 9— Boğazlardan geçiş serbest olacaktı. Çanakkale ve Karadeniz Boğazları, kıyılarının iki taraftan on beşer kilometrelik kısmı askerlikten tecrid olunacaktı. Türkiye İstanbul'da 12.000 asker bulundurabilecekti. Relisliği Türklere bulunacak olan beynelmilel komisyon boğazlardan gemilerinin geçmesi işlerini tanzim edecekti. Boğazlar tecavüz uğradığı takdirde imza koyan devletler Milletler Cemiyeti kararına uvarak müdahalede bulunacaktı.
- 10— Türkiye şimdiye kadar akdolanun Garp muahedelerinde ekalliyetlere ait hakları, Milletler Cemiyeti'nin kefaleti altında kabul edecekti.
- 11— Türkiye ve Yunan ahalisinin mübadelesi mecburi olacaktı.
- 12— Muahedede: "Kapitülasyonlar esas itibariyle ilgi edilmiştir" denilmekteydi. Ancak adlî, ticarî, malî hususat ve gümrükler için bir intikâl devresini gözönünde tutmakta idi.
- 13— Türkiye ikinci derece mahkemelerinde kendi tarafından intihab edilecek ecnebihâkimlerinin doğrudan doğruya mesal birliğini kabul edecekti. İlk derece mahkemelerinde bulunacak ecnebi hâkimier ise muhtelif bir komisyon tarafından intihab edilecekti. Ecnebilere alt davalar mevzubahis olduğu zaman istinaf hâkimlerinin ekseriyetini ecnebilere teşkil edecekti.
- 14— Ecnebiler malî imtiyazları haiz olmayacak, hususî vergilere tâbi tutulmayacaktı. Kapitülasyonların ticarî hükümleri kaldırılacaktı. Gümrüklerde 5 sene müddetle 1916 tarifesi tatbik edilecekti. İthalât yasağı kaldırılacaktı.
- 15— 1914 İkinci Tecrindeki borçların resûlmalî Türkiye ile Osmanlı İmparatorluğu'nu istihlâf eden devletler arasında taksim edilecekti. Tevzi tarzı Düyun-u Umumiye Idare Meclisi tarafından tesbit olunacaktı.
- 16— Türkiye 37 sene zarfında müttefiklere 15 milyon altın lira zarar ve ziyan ödeyecekti. Fakat, yine Türkiye, Yunanistan'dan hiçbir tazminat istemeyecekti.

Millet Meclisi'nde Lozan gizli görüşmeleri

Başbakan. «İsmet Paşa talimatımız doğrultusunda davranarak müteffiklerin teklifi ettiği antlaşmanın şayanı kabul olmadığını bildirmiştir» deyince Biga milletvekili Hafız Hamdi Bey, «Talimat değil, Mısak-ı Milli» diye bağırды

Sevr Antlaşması'nın hafifletilmiştir. Şu halde inkıta şimdi den ifade etmek, delegelerimizin buraya gelmesini tehlikeye düşürebilir. Onun için Bakanlar Kurulumuz, dün akşam delege heyetimize acil bir telgraf göndermiş, açıklıkla görevimiz son bulmuştur diyerek, geliniz burada daha salim ve emin görüşürüz ve sonucu tespit ederiz, dedik.

Biga milletvekili
Hafız Hamdi Bey.

İsmet Paşa mukabil teklifini vermiş şunu da açıklıkla söylemiş, muhakeme ve münakaşa zamanı değildir, demiş. İnşallah delegelerimiz afiyetle geleceklerdir. Gelince her şeyi burada açıkça söyleyeceklerdir. Yeni kararlar alarak

durumu inşallah arzumuz dahilinde tamin ve tespit edeceğiz."

Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey de "Konferansta Türkiye'yi İsmet Paşa'nın temsil ettiğini, ağzından çıkanların bir senet niteliğini taşıdığını" hatırlatarak, "İsmet Paşa eğer Bakanlar Kurulu'nu unutmuş, kendi başına iş yapıyorsa, geri çekilmelidir." dedi.

Ali Cenani Bey.
Gaziantep milletvekili.

Rauf Bey, Hüseyin Avni'ye verdiği cevapta son iki günlük bilgilerin açık olmadığını, "Biz kaybolmuş hiçbir şeyin olmadığına kaniyiz. Delegelerimizin acilen buraya gelmeleri uygundur. Buraya geldikten sonra aydınlanır. İstedığınız yönde kararınızı verirsiniz. Binayetullah ordumuz elimizde ve kuvvetli, meclisiniz ise, en yüksek hak, hukuk, tenkit ve karar ile mücehhezdir" dedi.

EMRIVAKI OLURSA...

Diyarbakır milletvekili Hacı Şükrü Bey, bu sözler üzerine, "Ya emrivaki olursa?", Gaziantep milletvekili Ali Cenani Bey de "İsmet Paşa'nın imza vazetmek tehlikesi var mıdır?" sorularını yönelttiler.

Başbakan Rauf Bey, bu sorulara alkışlarla karşılanan şu cevabı verdi:

"Hacı Şükrü arkadaşımız kulağımın dibinde emrivaki, emrivaki deyip duruyor. Cenani Bey, Paşa'nın imza tehlikesi var mıdır diye soruyor. Bunları kendi kalplerinize sorunuz. Bu milletin mukadderatına hâkim bu Meclis'tir. Onun tasdikine sunulmayan hiçbir karar muteber değildir."

Sinop milletvekili Hakkı Hami Bey de söz alarak, "Arkadaşlarımızın kışkusu Bakanlar Kurulu'nun dikkatini çekmemiş midir?" soruyla, konuşmasına başladı, şöyle devam etti:

Rauf Bey: «Hakkı Hami Bey hükmünü vermiş. 'Tutun şunları, neden idam etmiyorsunuz?' diyor. Sorumluları dinlemeden hiç kimse karar veremez, hele burada bulunmadıkları halde onların haysiyeti ile oynamak hiç doğru değildir!..»

"— İsmet Paşa inkıta muhakkaktır dedikten sonra Meclis'in kabul edemeyeceği karşı tekliflerde bulunmuştur. Bunu zataliniz söylediniz. Meclis'in amacına aykırı bulunan teklifleri vermiş olan delege heyetinin, bu görevi tamamlamasının imkân dışında olduğunu dikkate alarak vazifelerine son verilmiş midir, hükümet bu konuda ne düşünmüştür?"

«İDAM EDERİZ!..»

Müttefikler delegelerimize derlerse ki, buyrun kabul ediyoruz. Fakat, Meclis bunu kabul etmeyecek olursa ne olacaktır? Bakanlar Kurulu'ndan bunu soruyorum. O zaman da idam ederiz hepsini."

Başbakan Rauf Bey, bu sözler üzerine, "Hakkı Hami Bey hükmünü vermiştir. Tutun şunları niye idam etmiyorsunuz, diyor" dedi, "Sorumluları dinlemeden hiç kimsenin karar veremeyeceğini, hele burada bulunmadıkları halde onların haysiyeti ile oynamanın hiç doğru olmadığını" hatırlattı.

Diyarbakır milletvekili
Hacı Şükrü Bey.

«Eğer dünyada tek kimse çıkıp da bana
'Daha yapılacak fedakârlıklar vardı'
dese onları da yapardım...»

HER FEDAKARLIĞI YAPTIM İKTİSADİ ESARETİ REDDETTİM

İNGİLİZ Dışişleri bakanı ve başdelegesi Lord Curzon'un Lozan'dan ayrılmasıyla, görüşmeler fiilen sona ermişti. Fakat hiç kimse konferansın kesintiye uğradığını açıkça ilâna cesaret edemiyordu. İsmet Paşa, Curzon gittikten sonra Amerikalı, İngiliz ve İsviçreli gazetecilerle bir görüşme yaptı ve son durumu dünya kamuoyuna duyurmak istedi.

“Konferans hakkında sizlere söylüyeyim.” Konferansın başlangıcında da böyle oldu. Biz buraya davet ettikler, geldik. Fakat karşımızda kimseyi bulamadık. Yalnız kaldım. Bir sefer de, bana hiç haber vermeden, bir şey söylemeden, gidiyorlarmış... Yine burada yalnız kalıyorum. İnsana bir haber olsun verilmez mi?

Bütün konferans esnasında biz, diplomatların milletlere karşı üzerlerine aldıkları büyük mesuliyet duygusu ile çalıştık. Bu çalışmalardan sonra sadece “Evet” veya “Hayır” demek kolaydır. Fakat birçok masum insanların kanı, birçok milletlerin mukadderatı bahse mevzu olduğu bir esnada işbu kadar kolay düşünmek kâbil midir? İnsanların mukadderatı oyuncak mıdır? Ben bütün konferans esnasında bu ağır mesuliyetin yükü altında çalıştım. Şimdi, hâdiseler hakkında hüküm vermeyi milletlerin vicdanına bırakıyorum. Eğer dünyada tek kimse çıkıp da bana: “Daha yapılacak fedakârlıklar vardı...” “Şu kararı almalıydınız!” diye bilirse onları yapmaya razı olurum. Ben fedakârlığı son haddine vardırımdı. Toprak meseleleri halledildi. Bu zararıma ve müttefiklerin lehine kararlar aldık.

Ekailliyetler meselesini müttefiklerin dilediği gibi hallettik. Boğazların serbestliğini kabul ettik.

Adli kapitülasyonlar meselesinde anlaştık. Kapitülasyon rejiminin haksız olduğunu, kaldırılması lâzım geldiğini herkes teslim etti. Halbuki müttefikler son zamana kadar bu kapitülasyonları şeklen kaldırarak yerlerine yeni kayıtlar koymaya çalıştılar. Nihayet bu meselede de her aklı başında insanın kâfi addedeceği bir hal tarzını kabul ettik.

-İktisadî meselelerde âdil, meşru olan her şeyi kabul ettik. Biz namuslu borçlularız. Düyun-u Umumiye İdaresinin faaliyetlerinin devamına razı olduk. İktisadî ve mali meselelerden çoğunu müttefiklerin lehine hallettik. Bu meselelerden birkaçı kalıyor. Bunları kabul etmedim. Meselâ bana diyorlar ki:

“Sizin haberiniz olmadan Başkalarının yaptığı mukaveleleri imza ediniz! Haberiniz olmadan başkasının verdiği imtiyazları şimdiden kabul ediniz! Hangi imtiyazları, hangi mukaveleleri? Bunları kim vermiş, nasıl niçin vermiş? Hangi şartlar içinde verilmiş? Bilmiyorum ki imza edeyim. “Bunları bana gösteriniz, tetkik edelim” dedim. “Hayır, şimdiden, görmeden, bilmeden, anlamadan, imza ediniz” dediler. İstiklâl

Harbi esnasında, İstanbul işgal altında iken müttefikler bazı mukaveleler aktetmişler, bazı imtiyazlar almışlarsa bunlar bizim için meçhuldür. “İmza ediniz!” Niçin? Reddettim.

Sonra, memleketimizde birçok şirketler var. Bunlar Osmanlı kanunlarına göre kurulmuştur. Şimdi bunları ecnebi şirket saymak istiyorlar. Bu takdirde ecnebi olarak memleketimize gelecek teşebbüs sahiplerine bundan sonra tüccar muamelesi değil, sefir muamelesi yapmak lâzım gelecek! Bu hal hem bize, hem onlara zararlıydı. Bunu da reddettim.

Bütün fedakârlıkları yaptım, her şeyi kabul ettim, fakat memleketin iktisadî esaretini reddettim.

Konferansı inkıtaa uğratanlar- eğer inkıtaa varsa- hem kendi memleketlerine karşı, hem dünyaya karşı mesul olacaktırlar. Milletler mühtştir. Konferansın inkıtaa uğradığını söylemek kâfi değil, niçin inkıtaa uğradığını söylemek, sebeplerini izah etmek lâzım gelir. Ne diyecekler? “Türkiye'nin iktisadî hayatını mahvetmek istedik, onun için sulh olmadı” mı diyecekler? Ben vicdanen müsterihim. Hem memleketim karşısında, hem dünya karşısında mesuliyetten azadeyim. Anlaşıyor ki yalnız bir tarafın en iyi niyetli bile tek başına sulhu yapmaya kâfi değildir.”

İsmet Paşa sustu, düşünüyordu. Bir Amerikalı gazeteci sordu: “Paşa Hazretleri, şimdi ne yapacaksınız? Harp başlatacak mı?”

“Mudanya mukavelesi, mütarekeye konferansın devamı müddetince riayet edileceğini söyler. Bana henüz konferansın bittiği resmen bildirilmemiştir. Bu tebliğ yapılıncaya tabii mütarekeye bitecek, her taraf hareketlerinin serbestliğini alacaktır. Şu ana kadar böyle bir tebliğ almadım. Konferansın inkıtaa uğradığını bildirmek ağır bir mesuliyettir.”

“Müttefikler konferansın inkıtaa uğradığını size bildirinceye kadar burada kalacak mısınız?”

“Hayır çok bekleyemem. Koca bir orduyu beslemek masraflıdır. Bu işi bitirmek lâzımdır. Eğer onlar bana bildirmezlerse konferansın bitip bitmediğini ben onlara sorarım.”

“Ne zaman? Buradan mı soracaksınız?”

“Buradan sormak zarurî değil. Bakalım konferansın bittiğini, yani mütarekenin sona erdiğini söylemek mesuliyetini kim üzerine alacak?”

İKİ ÖNEMLİ BELGE

TURGUT MENEMENCIOĞLU

BİRLEŞMİŞ AMERİKA DEVLETLERİ - AYAN MECLİSİ REİSLİĞİNE

Rumeli ve Anadolu'nun bütün Müslüman halkını temsil eden ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu ve Rumeli'deki bütün vilâyetlerinin temsilcilerinden mürekkep olan Sivas Kongresi 4 Eylül 1919'da bir araya gelmiştir. Gayeleri şunlardır: Memleket halkının ekseriyetinin arzularını yerine getirmek, bütün azınlıkları himaye altında bulundurmak, bütün vatandaşlara can ve adalet yolundaki haklarını teminata bağlamak.

Sivas Millî Kongresi Osmanlı İmparatorluğu halkı içindeki ekseriyetin arzularını ifade eden bir karar suretini 9 Eylül 1919'da rey birliği ile kabul etmiştir. Bu kararın hâvi bulunduğu prensipler, Sivas Kongresi'nin kongre dağılmazdan evvel âzası arasından seçeceği merkez komitesinin ve İmparatorluk hudutları içindeki diğer bütün tâli teşkilâtın istikbaldeki hareketlerine rehber olacaktır.

Takip edilecek siyasetle alakalı olan bu karar mucibince Sivas Millî Kongresi, Birleşik Amerika Devletleri Ayan Meclisine şu ricada bulunmayı bugün yine ittifakla kararlaştırmıştır: Azanzdan mürekkep bir komiteyi Osmanlı İmparatorluğunun her köşesine göndermenizi diliyoruz. Bu komite hususî menfaat ve alâkaları olmayanlar ve bir millete has olan berrak görüşle, Osmanlı İmparatorluğunda fiili surette hüküm süren hal ve şartları tetkikten geçirmelidir. Böyle bir tetkik, Osmanlı İmparatorluğuna ait nüfusun ve arazinin ve arazinin mukasseatı hakkında bir sulh muahedesi mucibince keyfi kararlar verilmesine meydan bırakılmasından evvel yapılmalıdır.

Sivas Millî Kongresi adına:
Reis: Mustafa Kemal Paşa
Reis Vekili: Hüseyin Rauf Bey
İkinci Reis Vekili: Emekli General İsmail Fazıl Paşa
Kâtip: İsmail Hami
Kâtip: M.Şükrü

(Cebesoy, İngilizce belgenin çevirisini bu şekilde aktarmıştı.)

Sivas Kongresi'nden ABD Senatosu'na yollanan telgraf

TO THE PRESIDENT OF THE SENATE OF THE UNITED
STATES OF AMERICA.

The National Congress of Sivas, representing the entire Mohammedan population of European Turkey and Asia Minor, and composed of delegates representing every province and state in said portions of the Ottoman Empire, assembled on September 4, 1919 for the purpose of securing the fulfillment of the wishes of the majority of the population of the empire with the protection of all minorities, and, with life, liberty, justice and inalienability of property rights guaranteed for all.

The National Congress of Sivas by unanimous vote on September 9, 1919 passed a resolution outlining the desires of the majority of the population of the Ottoman Empire and embodying the principles which will guide the future action of the Congress at Sivas, the central committee which it will elect from among its members to be dispersed, and all of the subsidiary organizations within the frontiers of the Empire.

In accordance with the said resolution of policy, the National Congress of Sivas, this day, by unanimous vote, requests the Senate of the United States of America to send a committee of its members to visit all portions of the Ottoman Empire for the purpose of investigating with the clear vision of a disinterested nation conditions as they actually are in the Ottoman Empire before permitting the arbitrary disposal of the peoples and territories of the Ottoman Empire by a treaty of peace.

In the name of the National Congress of Sivas:

President *Moustapha Kemal Paşa*

Vice President *H. Rauf*

and Vice President *I. Fazıl Paşa*

Secretary *İsmail Hami*

Secretary *Çukurova*

Sivas, Turkey.
September 11, 1919

GENERAL Ali Fuat Cebesoy, 1953'de yayınlanan "Millî Mücadele Hatıratı'nda (s. 175) "Tarihî Bir Vesika" başlığı altında Sivas Kongresi'nin oybirliğiyle alınan kararları arasında ABD Senato Başkanlığı'na gönderilen bir telgrafın Türkçe tercümesini vermekte ve bu belgenin kendi kitabından önce yayınlanmadığını bildirmektedir. Bu kitabın yayınlanmasından on yıl kadar sonra Amerika'da görevli bulunduğum sırada Stanford Üniversitesi'ne bağlı Hoover Enstitüsü'nden bu belgenin aslından almış bir fotokopi elime geçmişti.

Cebesoy ve diğer tarih yazarları bu telgrafın, o tarihlerde bazı çevrelerde tartışma konusu olan "Amerikan Mandası" fikrinin, büyük kurtarıcı Atatürk ve mücadele arkadaşlarının görüşleri doğrultusunda önce Erzurum Kongresi'nde ve sonra daha ayrıntılı olarak Sivas Kongresi'nde yurdun bütün köşelerinden gelen temsilciler tarafından kesinlikle reddedildiğini, vurgulamak, buna karşılık içerde ve dışarda tam istiklalinin ve millî hudutlarımızın tanınması şartıyla ABD ile dostluk ilişkileri kurulabileceğini belirtmek amacı taşıdığını kaydetmektedir.

Aradan 63 yıl geçtiği halde bugün memleketimizi dış dünyaya tanıtmakta ve düşmanca propagandalara karşı gelmekte çektiğimiz güçlükler gözönünde bulundurulursa, Millî Mücadele başlarında vatan dopraklarının parçalanması ve milletin esaret altına alınması tehlikesi karşısında sonuna kadar mücadele için bütün memlekette hâkim olan kesin iradenin dış dünyaya duyurulmasına duyulan ihtiyacı daha içten anlamak mümkündür.

Telgrafın burada ilk defa yayınlanan İngilizce aslının altında, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Sivas Kongresi'ni temsil eden heyetin kendi el yazıları ile imzaları dikkati çekmektedir. Mesaj bu şekilde telgrafla gönderilemeyeceğine göre, metnin teyidi için ayrıca başka bir vasıta ile ABD Senato Başkanlığı'na ulaştırılmış olması, bir ihtimaldir.

**Türkiye Cumhurbaşkanı
Amerika Birleşik Devletleri Başkanı
Mösyö Calvin Coolidge Hazretlerine**

Dışişleri Bakanı

Gazi
Mustafa Kemal

غازی مصطفیٰ کمال
نور کربن جمہوری

آمر بقا حکومات متخلفه برائیس و موسیو و وزیر و قاضی و خضر و انبیا

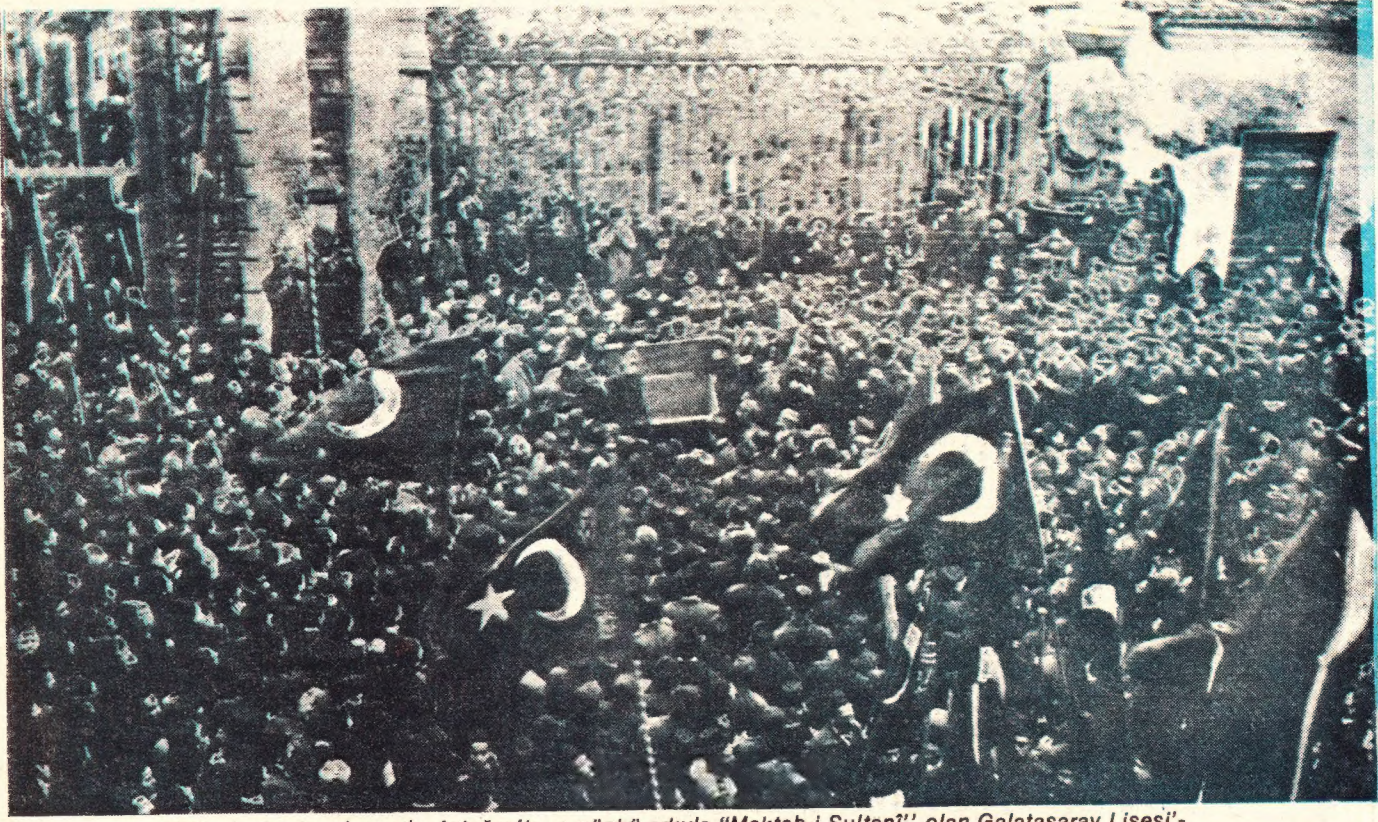
محبالین و عالیقدرم

انقد ده ۱۹۲۷ خورشیدی ماه اردیبهشت در نوکریه بزرگ ملت مجلسک آری مشفق بر کجی و عدولدی نو
باشه انتخابی دیکن و شکیلاست ساسا قارنک جسته ایکنی صلاحتی استازا موضع خذاری شتالای یکنی ذات - ربات
صاغت ایدرم .
انتخاب واقع اطلاع - باشی بیلدی ایلدی بوفرتی بیلر استفاده بونزه س عملک نو کیکو بو آمریکا حکومت
آه شده تنها جایگز اولایک است و دستانک ادا و تکلیف و زیر به مصرف و کثرت منیر - و لاندن بچو
موانه تک عید ایلای مخصوصه بک خیزد اولاده نظا هرت - باشی بیلدی نه استفاده بیلر بختیار و مجلس اید
بوفرتی و درک ذات - باشی بیلدی عقده برور ده ایکنی صاغت عاقله مرحقا زده و درک ذات - باشی بیلدی
تخصیری و درک آمریکا ملتک رفاه و اقبال عقدی که نمینا عزم ایدرم بویکری - جای ایدرم عیصلی و ایقدر
انقد ده ، بک طوفان بویکری ری سسی تیریدنی بک بویکری بچی کوی کوی فیلتمند -

فلا رحمہ وکیہی

1871

Yukardaki belge, iki memleket arasındaki diplomatik ilişkilerin bu şekilde resmen kurulması sırasında gönderilen bir mesaj olması bakımından da ilginçtir.

1908 yılında yayınlanan bu fotoğrafta, o günkü adıyla "Mekteb-i Sultanî" olan Galatasaray Lisesi'nin önünde kurulan seçim sandığı ve oy kullanan seçmenler görülüyor.

1908 SEÇİMLERİ MÜZİKLİ EĞLENCELİ, BA YRAM GİBİ YDI

23 Temmuz 1908'de Sultan Abdülhamid tarafından Meşrutiyet'in ikinci kez ilânından sonra, tüm Osmanlı ülkesinde Mebusan Meclisi'ne girecek üyeleri saptamak amacıyla genel seçimler yapıldı.

Anayasal düzene geçişin ilk belgesi olan 1876 anayasasına göre, Meclis iki kanattan oluşuyor, seçimle gelen milletvekillerinin oluşturduğu "**Meclisi Mebusan**" yanında, padişah tarafından atanan ve günümüzdeki senatoların işlevini yerine getiren "**Ayân Meclisi**" bulunuyordu.

Tüm yurttaki yapılan milletvekili seçimleri, yayın organlarında geniş yer aldı. Müzikle, eğlenceli ve bir bayram havası yaşanarak, yapılan bu seçimlerde halk hem oyunu kullanıyor, hem de yıllar süren bir mutlakiyet döneminin sona ermesini kutluyordu.

Bu fotoğraf da, oy kullanma süresinin bitiminden sonra Galatasaray'daki sandığın törenle İstiklâl Caddesi'nden geçirilerek seçim merkezine götürülüşünü sergiliyor.